

Pirmosios sociologės moters Lietuvoje paieškos metodas, jo taikymas ir galimi sociologijos pirmeivių pavyzdžiai

AGOTA VAITKIENĖ

Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas, Goštauto g. 9, 01108 Vilnius, Lietuva
El. paštas agota.vaitkiene@lcss.lt

Plėtojant sociologijos istorijos tyrimus Lietuvoje aktualu įtraukti ir lyties aspektą. XX amžiaus pirmosios pusės Lietuvos istorijos naratyvuose vyrauja vyriškos pavardės, tačiau, nusakius istorinį kontekstą ir apibrėžus kriterijus, galima suformuoti pirmosios moters sociologės Lietuvoje paieškos metodą. Po 2004 m. Michaelio Burawoy įkvėptų viešosios sociologijos diskusijų atsirado galimybė praplėsti sociologijos mokslo sampratą. Kitiškai išanalizavus turimus duomenis apie Lietuvos feministinio judėjimo pradžią, literatūrines rašytojų biografijas ir kūrinių analizes, XIX a. – XX a. Lietuvos istorijos tyrimus, biografinius mokslinius straipsnius, buvo atrinktos ir pasiūlytos penkios asmenybės – Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (1861–1943), Julija Beneševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė (1845–1921), Stefanija Paliulytė-Ladigienė (1901–1967), Cezaria Boudouin de Courtenay (1885–1967) ir Ieva Simonaitytė (1897–1978), kurių veiklą galima sieti su sociologijos sritimi ir jas galima būtų priskirti prie Lietuvos sociologijos pradininkių.

Raktažodžiai: sociologijos istorija, viešoji sociologija, lyčių studijos

ĮVADAS

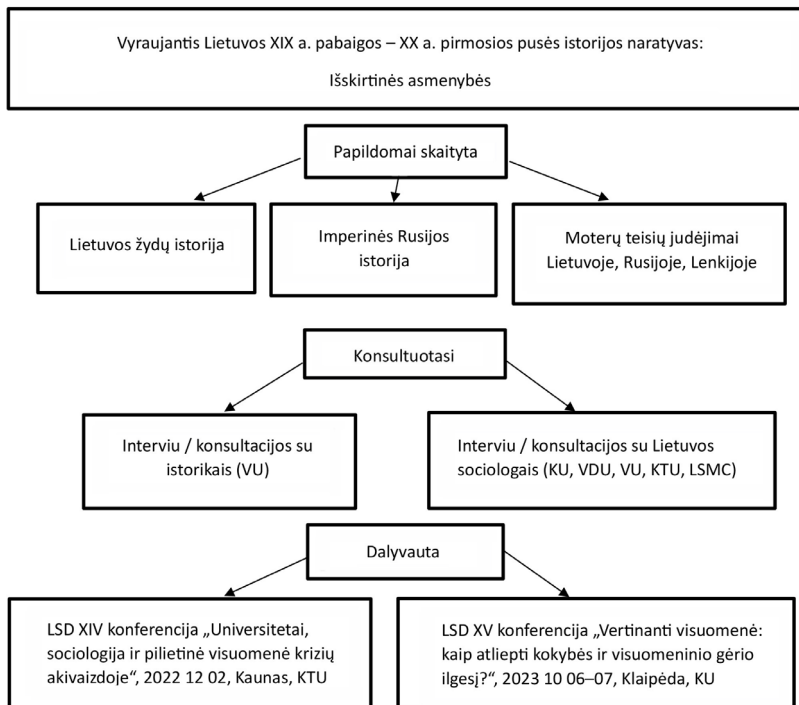
2022 metų Lietuvos sociologų draugijos XIV konferencijos „Universitetai, sociologija ir pilietinė visuomenė krizių akivaizdoje“ plenarinėje diskusijoje buvo aptartos sociologijos Lietuvoje užuomazgos. Svarstant carinės Rusijos metu Lietuvoje vykdytą vyrų kunigų veiklą bei tarpukario Lietuvos universiteto programas, vadovaujamas taip pat vyrų, diskutuota apie institucionalizuotos sociologijos Lietuvoje pradžią. Susidomėjimas sociologijos mokslo raida Lietuvoje nors ir nėra itin išplėtotas, tačiau mėginimų gilintis tiek į istorines sociologijos Lietuvoje ištakas, tiek į atskirų mokslininkų indėlį ir tyrinėjimo kryptį vystymąsi bei sociologijos mokslo institucionalizaciją yra (Kraniauskas 2000, 2001; Dagtė 1999; Vosyliūtė 1996; Matulionis 2003, 2011; Gaidys, Tureikytė 1997, 2015). Kalbant apie sociologijos pradininkų Lietuvoje tyrinėjimus, reikėtų prisiminti Broniaus Genzelio darbus, kuris Mykolą Romerį įvardijo kaip pirmąjį Lietuvoje pradėjusį naudoti sociologinius metodus, o Praną Leoną laikė pirmuoju profesionaliu sociologu (Genzelis 1999).

Moterų sociologijos pradininkių Lietuvoje klausimas keliamas itin retai. Ar tai reiškia, kad jų nebuvo? Ar jos nesidomėjo šiomis temomis? Ar jos turėjo galimybę užsiimti

sociologija? O gal jų veikla nebuvo pripažinta ir todėl neįtraukta rašant istoriją? Dėl sudėtingų Lietuvos istorijos aplinkybių, identifikuoti sociologijos Lietuvoje pradžią yra sudėtinga ir dar sudėtingiau atsekti, kas buvo pirmoji sociologė moteris Lietuvoje. Sudėtingas šis uždavinys ir dėl bendro istorijoje vyraujančio „moterų ištrynimo“ iš patriarchalinės visuomenės istorijos lapų. Šiandienėje Lietuvoje plečiantis lyčių lygybės idėjai ir nuo 2017 metų minint Nacionalinės emancipacijos dieną (vasario 17 d.), į tradicinį nacionalinį naratyvą įtraukiama vis daugiau moterų. Šiame lyčių lygybės ir globaliame sociologijos dekolonizavimo procesų kontekste tampa aktualus klausimas, ką gi galėtume laikyti pirmąja sociologe moterimi Lietuvoje. Šio straipsnio tikslas – aptarti pirmosios sociologės moters Lietuvoje paieškos metodą ir įvertinti šią paiešką lemiančias istorines aplinkybes bei globalios sociologijos vystymosi kontekstą.

Tyrimo vienetų paieška buvo atliekama keliais etapais (pav.). Atsižvelgta į susiklosčiusį Lietuvos XIX a. pabaigos – XX a. pradžios tautinio atgimimo ir tarpukario Lietuvos naratyvą. Dėl vyraujančio naratyvo homogeniškumo, papildomai skaityta Lietuvos žydų istorija, Imperinės Rusijos istorija, taip pat – apie revoliucinius judėjimus, pasiekusius Vilnių, Moterų teisių judėjimus Lietuvoje, Rusijoje, Lenkijoje. Didžioji dalis perskaitytos medžiagos straipsnyje tiesiogiai nepanaudota, nes pagrindinis tikslas – atrinkti asmenybes.

Rengiant straipsnį konsultuotasi su Lietuvos istorijos ir sociologijos ekspertais, dalyvauta nacionalinėse Lietuvos sociologų draugijos konferencijose: XIV konferencijoje Kaune aptartos Lietuvos sociologijos ištakos, XV konferencijoje skaitytas pranešimas apie pirmosios sociologės moters Lietuvoje paieškos metodą, dalyvauta diskusijoje (pav.).

Pav. Kandidačių į pirmosios sociologės moters statusą paieškos laukai ir kryptys

ISTORINIS XIX–XX A. KONTEKSTAS LIETUVOJE

Vakarų sociologijos mokslo pradžia siejama su XIX a. – XX a. pr., o pirmąja sociologe moterimi Jungtinėse Amerikos Valstijose įvardijama Harriet Martineau (1802–1876) (Lengermann, Niebrugge 2006). Remiantis šiomis istorinėmis paralelėmis ir tuo laikotarpiu pasaulyje besivystančiais judėjimais už moterų teises, šiame straipsnyje bus nagrinėjamas tas pats laikotarpis.

Naujausiųjų laikų Lietuvos istorija yra padalyta į Carinės Rusijos, tarpukario nepriklausomybės, nacių Vokietijos, Sovietų Sąjungos okupacijos periodus ir nepriklausomybės laikotarpius. Taip pat itin svarbus mokslo vystymosi temoje yra karų su Lenkija tarpukario laikotarpiu poveikis ir sostinės iškėlimas į Kauną. Iki 1918 m. vasario 16 d. Lietuva buvo imperinės Rusijos Šiaurės Vakarų kraštu. Imperiniai įstatymai smarkiai ribojo moterų galimybes švietis, nepaisant XIX a. pabaigoje aktyviai veikusių moterų emancipacinių judėjimų (Jurėnienė 2006) bei egzistavusių Aukštųjų moterų kursų. XIX a. antroje pusėje visuomenėje pradėjo ryškėti konfliktas tarp tradicinių ir modernių vertybių, tačiau tuo metu visiškai dominavo tradiciniai lyčių vaidmenys: „Esminis konservatyvios visuomenės supratimas: pasaulis vyrams, o Dievas ir šeima – moterims, skatino moteriai užkrauti atsakomybę už šeimos moralinę sveikatą ir jos praktinių poreikių tenkinimą. Namų angelui sargui, kurio vaidmenį turėjo atlikti visų luomų moterys, reikėjo būti dievobaimingam, švelniam, kukliam, ūkiškam, darbščiam, nuolankiam, mylinčiam ir pasiaukojančiam, giliai slepiančiam savo jausmus ir poreikius“ (Bairišauskaitė, Medišauskienė, Miknys 2011: 462). Tokiomis sąlygomis ikimodernioje visuomenėje akademinės sociologijos studijos buvo sunkiai prieinamos moterims.

Ilgai vykęs tautinis atgimimo darbas 1918 m. vasario 16 d. buvo užbaigtas Lietuvos Tarybai paskelbus Lietuvos valstybės atkūrimą. Nuo 1918 m. iki pirmosios sovietų okupacijos 1940 m. truko Tarpukario Lietuvos periodas. Atkurtoje Lietuvos valstybėje vyko politinės kovos ir 1926 m. įvestas autoritarinis Antano Smetonos režimas (Mačiulis 2009), dėl konflikto su Lenkija sostinė buvo perkelta iš Vilniaus į Kauną, o Kaune 1922 m. įsteigtas Lietuvos universitetas su 5 fakultetais: Teologijos (jį vėliau pakeitė Teologijos-filosofijos fakultetas), Socialinių mokslų (jį pakeitė Humanitarinių ir Teisinių mokslų fakultetai), Matematikos ir gamtos, Medicinos ir Technikos (Veilentienė 2011). Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimui įtakos turėjo Peterburgo dvasinės akademijos uždarymas. Iš pradžių Teologijos-filosofijos fakultete veikė 22 katedros, tarp jų ir Sociologijos katedra. Teologijos-filosofijos fakultete sociologiją dėstė Kazimieras Steponas Šaulys, Pranas Dielininkaitis, Antanas Maliauskis, o Teisės – Petras Leonas.

Po valdžios perversmo 1926 m. prasidėjo spaudimas mažinti fakulteto katedrų skaičių. 1931 m. rugpjūčio 14 d. dėl reformos Sociologijos katedra kartu su Teorinės ir eksperimentinės psichologijos; Sociologijos; Krikščionybės pradžios ir istorijos; Tikybų istorijos katedromis panaikinta (Jakulevičius 2005). Teologijos-filosofijos fakultetas sovietų okupacijos metu 1940 m. uždarytas.

Tuo metu moterys galėjo studijuoti Lietuvos universitete ir dirbti, vyko kultūros modernizacija, o moterų teisių judėjimai aktyviai veikė iki 1926 m. perversmo, kada politinė moterų veikla buvo apribota, siekiant „grąžinti moteris į šeimą“, moterų padėtį sunkino pasaulinė ekonominė krizė (Jurėnienė 2006a). Dėl apribotų galimybių patekti į darbo rinką, padaugėjo moterų, studijuojančių universitete. Tačiau studijos universitete (įskaitant ir sociologijos studijas) nebūtinai sudarė sąlygas įgytas žinias pritaikyti profesiskai.

Tuo pačiu periodu Lenkijos okupuotame Vilniaus krašte Vilniaus Stepono Batoro universitete vystėsi lenkiškosios tradicijos sociologija. Šiame universitete 1927–1935 m. profesore

dirbo etnografijos ir etnologijos katedrų įkūrėja Cezaria Baudouin de Courtenay (1885–1967), kurios mokslinių tyrimų tema aprėpė Lenkijos tradicijas, kultūrą (Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz 1929; Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa 2005). Dirbdama Stepono Batoro universitete ji apibrėžė Etnografijos katedros uždavinius (Zamojska 2011).

SOCIOLOGIJOS PRADŽIA VAKARUOSE IR MOTERŲ ĮSITRAUKIMAS

Sociologijos pradžia Vakaruose siejama su visuomenės modernėjimu, griūvant nusistovėjusioms tradicinėms bendruomeninėms struktūroms ir tradicijoms. Visuomenės kaita lėmė jos analizės poreikį, pokyčių sisteminiumą ir refleksiją, viešas diskusijas. Tai skatino mokslo, nagrinėjančio sociumą, sociologijos vystymąsi. Sociologijos tėvais, kūrusiais sociologijos teoriją ir metodologiją, tradiciškai laikomi Auguste Comte (1798–1857), Karl Marx (1818–1883), Herbert Spencer (1820–1903), Emilé Durkheim (1858–1917), Georg Simmel (1858–1918), Max Weber (1864–1920) (Lengermann, Niebrugge, 2006; Nisbet, 2000). Roberto A. Nisbeto (2000) išskirtos sociologijos universalios teorinės temos – bendruomenė, autoritetas, statusas, šventybė ir susvetimėjimas – nė viena nėra apribota lyties pagrindu, tačiau moterų sociologijų klasikų sociologijos istorijos kanone nėra. Vieną iš šios situacijos paaiškinimų pateikia lenkų sociologas Janusz Mucha teigdamas, kad moterys tyrėjos pirmiausia daugiau sprendė praktines socialines problemas, tokias kaip šeima, skurdas, amžėjimas, lyčių santykiai, todėl jų prisidėjimas prie didžiųjų teorijų buvo mažiau pastebėtas (Mucha 2012). Visgi, P. M. Lengermann ir G. Niebrugge straipsnyje „Women and the Birth of Sociology“ laikosi kitokios nuomonės, teigdamos, kad sociologijos vystymosi pradžioje egzistavo keliolika moterų sociologijų, kurios savo laiku užėmė svarbias pozicijas ir darė įtaką sociologijos mokslo vystymuisi bei savo veiklos metu buvo pripažintos, tačiau vėliau „ištrintos“ iš istorinės atminties ir neįrašytos į sociologijos istorijos kanoną (Lengermann, Niebrugge 2006). P. M. Lengermann ir G. Niebrugge identifikuodamos sociologės moteris, taiko paieškos ir priskyrimo būdą *t* pagal aiškiai apibrėžtus kriterijus: 1) šios moterys turėjo būti viešomis figūromis; 2) jos kūrė socialinę teoriją ir taikė sociologiją tuo pačiu istoriniu laikotarpiu kaip ir nusistovėjusio sociologijos istorijos kanono tėvai; 3) buvo pripažįstamos gyvenamuoju periodu kaip sociumo analitikės; 4) priklausė sociologų bendruomenei kaip profesionalios sociologės, kaip sociologų asociacijos narės, kaip socialinių studijų autorės ir kaip save identifikuojančios sociologės (Lengermann, Niebrugge 2006: 14). Šiuos kriterijus, autorių nuomone, atitinka Harriet Marineau (1802–1876), Ida B. Wells-Barnett (1862–1931), Anna Julia Cooper (1858–1964) ir Marianne Weber (1870–1954). Harriet Marineau – britė, „Illustrations of Political Economy“ (1832–1834), „Society in America“ (1836), „How to Observe Morals and Manners“ (1838b) knygų autorė. Ida B. Wells-Barnett – afroamerikiečių teisių gynėja, „A Voice from the South“ (1892), kartu su Anna Julia Cooper sukūrė amerikietišką nemarksistinę konflikto teoriją, bendradarbiavo su taip pat iš sociologijos kanono ištrintu amerikiečių sociologu W. E. B. Du Bois; Marianne Weber – iškili Vokietijos feministė, diskutavusi tiek su savo vyru Maxu Weberiu, tiek su Georgu Simmeliu, 9 knygų apie socialinę analizę ir sociologiją autorė, įskaitant tokias knygas kaip „Ehefrau und Mutter in der Rechtsentwicklung“ (1907), ir kitas. Visos šios mokslininkės yra Vakarų Europos arba Jungtinių Amerikos Valstijų pilietės.

Pagal panašius kriterijus lenkų sociologas Włodzimierz Winclawski knygoje „Słownik Biograficzny Socjologii Polskiej“ (2011) įvardija svarbiausias Rytų Vidurio Europos socialinių mokslų tyrėjas: Rosa Luxemburg (1871–1919), Maria Czaplicka (1884–1921), Cezaria Baudouin de Courtney-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa (1885–1967), Helena Radlińska (1879–1954) ir Helena Znaniecki-Lopata (1925–2003) (Mucha 2012: 41).

SOCIOLOGIJOS LAUKO KONCEPCIJOS KAITA

2004 metais straipsnyje apie viešąją sociologiją Michaelis Burawoy (Burawoy 2004), Amerikos sociologijos asociacijos prezidentas (2003–2004) ir tarptautinės sociologų asociacijos prezidentas (2010–2014), polemizavo sociologijos vaidmenį visuomenėje, išskeldamas viešosios sociologijos kaip atsvaros akademinėi sociologijai svarbą ir pristatė galimą naują sociologijos tipologizaciją. Ši tipologizacija išplečia sociologijos lauką į neakademine sritį. Toliau lentelėje pateikiamas sociologinio lauko suskirstymas pagal M. Burawoy – išskirta, kad viešoji sociologija yra refleksyvi, jai būdinga komunikacija, aktualumas, visuomenės įtrauktis, egzistuojančių laiko tendencijų panaudojimas, viešas dialogas. Viešoji sociologija yra daugiau skirta neakademinėi auditorijai, skirtingai negu teorinėmis ir empirinėmis žiniomis, mokslinėmis normomis, recenzavimu pasižyminti profesionalioji auditorija.

Pagal šią tipologiją, viešoji sociologija apima ne tik akademinę darbą ir specifinių akademinė žinių panaudojimą, bet ir remiasi esamų visuomenėje socialinių problemų kvestionavimu skatinant viešą dialogą. Viešąją sociologiją siūloma skirstyti į tradicinę, orientuotą į mažesnę auditoriją, ir skatinančią viešąjį dialogą (pavyzdžiui, David Riesman's *The Lonely Crowd*, 1950, Gunnar Myrdal's *The American Dilemma: The Negro problem and Modern Democracy*, 1944), ir organinę, aktualią aiškiai apibrėžtomis visuomenės grupėms (profesinėms sąjungoms, namų bendrijoms, religinėms organizacijoms ir pan.). Vis dėlto, šiam požiūriui pritaria ne visi. Craigas Calhounas kritikavo šią tipologiją teigdamas, kad kritinė ir profesionali / akademinė sociologija yra integralios tarpusavyje, o viešoji sociologija neatskiriama nuo akademinė institucijų (Calhoun 2005). M. Deflemas (2005) viešosios sociologijos koncepciją kritikuoja kaip politizuotą ir ne mokslinę dėl objektyvumo stokos. Sociologų polemiką viešosios sociologijos atžvilgiu kaip ilgametę įtampą tarp konstruktyvaus refleksyvumo ir konstruktyvios kolegų kritikos trumpai aprašė A. Poviliūnas (2009) savo straipsnyje, kuriame taikant P. Bourdieu lauko teoriją analizuojama, kaip viešoji sociologija Lietuvoje plečia sociologijos tyrimo lauką. „Sociologijos socioanalizė yra ne tik sociologinis tyrimas, bet ir skirtingus teorinius naratyvus generuojančių pozicijų, kurias išreiškia skirtingi *habitus*, erdvė“ (Poviliūnas 2009: 55). Vienas esminių sociologijos lauko raidos bruožų yra sociologijos kaita nuo ortodoksinės, hierarchiškai organizuotos mokslo krypties prie fragmentuotos,

Lentelė. Sociologinio lauko suskirstymas pagal Michaelą Burawoy

Žinios	Akademinė auditorija	Neakademinė auditorija
Instrumentinės	Profesionali sociologija: teorinės / empirinės žinios; mokslinės normos; recenzavimas; savęs citavimas; profesinis interesas	Socialinė politika: konkrečios žinios; efektyvumas; klientai / mecenatai; tarnystė; politinė intervencija
Refleksyvos	Kritinė sociologija: pamatinės žinios; moralinė vizija; intelektualų kritika; dogmatizmas; vidiniai debatai	Viešoji sociologija: komunikatyvios žinios; aktualumas; visuomenės įsitraukimas; atsižvelgimas į madas; viešas dialogas

Šaltinis: Burawoy (2004).

diversifikuotos policentrinės sociologijos. Tai didina įtampą sociologijos lauke ir turi įtakos profesinei sociologo tapatybei (Trimikliniotis 2020; Romero 2020).

Ieškant moterų pėdsakų sociologijos istorijoje viešojo sociologija tampa itin svarbiu lauku ir metodologiniu įrankiu. Viešojo sociologija apima kasdienybės sociologijos problematiką (šeimos santykius, skurdą, lyčių nelygybę) – temas, kurios tradiciškai labiau priskiriamos tyrėjoms moterims (Mucha 2012; Lengemann, Niebrugge 2006), bei socialinę kovą už teisingumą (Romero 2020). XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Lietuvoje socialinę problematiką – kaip smurtas prieš moteris, vaikų priežiūra, institucinė nelygybė, kultūros ir socialinių normų raiška kasdieniame gyvenime – daugiau nagrinėjo moterų visuomenininkės spaudoje ir viešuose moterų suvažiavimuose. Šis socialinių problemų viešinimas sutapo su prasidėjusiu moterų visuomeniniu judėjimu už lygias teises ir socialinį teisingumą (Jurėnienė 2006) ir atitinka viešosios sociologijos kaip aktualizuojančios kasdienybėje patiriamas socialines ne-teisības veikimo lauką.

METODAS

Dėl istorinių aplinkybių, lėmusių švietimo kultūrą, XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pirmojoje pusėje Lietuvoje profesionaliai išsimokslinusių sociologų moterų paieška yra beveik neįmanoma dėl sociologijos kaip disciplinos menko integravimo į egzistuojančią švietimo sistemą. Naudojant P. M. Lengermann ir G. Niebrugge (2006) pasiūlytus kriterijus pirmosios sociologės moters paieškai ir atsižvelgus į M. Burawoy pasiūlytą viešosios sociologijos apibrėžimą, įtraukiantį socialinį aktyvumą ir socialinių teisių siekį skatinant dialogą su visuomene, aktualių problemų iškėlimą (Burawoy 2004, 2007), tradiciškai siejamą su moterų įsitraukimu (Mucha 2012), pritaikytas pirmosios moters sociologės Lietuvoje paieškos metodas. Taikyti trys kriterijai:

1. Buvimas vieša figūra – asmens viešumas visuomenėje;
2. Socialinės teorijos kūrimas ir sociologijos taikymas tuo pačiu istoriniu laikmečiu kaip ir sociologijos tėvai – socialinės teorijos kūrimas ir sociologinis mąstymas;
3. Pripažinimas gyvenamuoju laikotarpiu kaip socio-ano analitikės, atliekančios visuomenės analizę.

Kriterijus dėl priklausymo sociologų bendruomenei, kuris buvo taikytas P. M. Lengermann ir G. Niebrugge tiriant Vakarų visuomenes, buvo atmetas dėl nenusistovėjusios sociologijos institucionalizacijos Lietuvoje aptariamuoju laikotarpiu. Kadangi „Lietuvos sociologinė mintis gali būti sovokiama ne tik kaip ne visai išplėtotas vakarietiškojo sociologinio mąstymo variantas, bet ir kaip savitas lokalinės bendruomenės ar regiono požiūris – sociologija negali būti kažkas, nes nepriklauso nuo esamos socialinės tikrovės“ (Leonavičius 2002: 28), atsižvelgiama, kad sociologijos kaip mokslo raida Vakarų šalyse ir tautinį atgimimą išgyvenančioje Lietuvoje skiriasi ir negali būti tapati.

ASMENYBĖS

Pritaikius pirmosios sociologės moters Lietuvoje paieškos metodą buvo atrinktos 5 asmenybės:

1. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (1861–1943) dėl aktyvaus dalyvavimo visuomeninėje ir politinėje veikloje: pirmojo viešo lietuviško spektaklio Palangoje (1899) viena iš organizatorių, dalyvavo Didžiąjame Vilniaus Seime (1905), vadovavo Lietuvos moterų suvažiavimui (1907), dirbo laikraščių redakcijose, Steigiamojo Seimo atstovė (1920–1922), išrinkta į I Seimą (1922), bendradarbiavo su Žemaitė, užsiėmė labdara. Ona Pleirytė-Puidienė (1882–1936)

ar Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė (1886–1958) kaip tęsusios pradėtas Gabrielės Petkevičaitės iniciatyvas ir tolesnio darbo už moterų teises vystytojos nebuvo pasirinktos.

2. Julija Beneševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė (1845–1921) dėl pirmosios moters rašytojos statuso ir aktyvios visuomeninės ir politinės veiklos: dalyvavo Lietuvos moterų I suvažiavime (1907), Rusijos moterų suvažiavime (1908), įstojo į Lietuvos socialistų sąjungą. Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana (1877–1930), taip pat bajorų kilmės rašytoja, tačiau mažiau žinoma visuomeniniame politiniame moterų teisių judėjime, daugiau dirbusi edukacijos srityje.

3. Stefanija Paliulytė-Ladigienė (1901–1967) atrinkta dėl priklausymo katalikiškai politinei srovei, ateitininkams, bei rašiusi ir moterų klausimu, tačiau iš katalikiškos perspektyvos. Kadangi XX a. pirmojoje pusėje ir vėliau tarpukario Lietuvoje katalikybė atliko didelį kultūrinį bei politinį vaidmenį, svarbu buvo įtraukti ne tik liberalių pažiūrų moteris ir taip atkurti visavertiškesnį tuometės visuomenės atspindį.

4. Cezaria Baudouin de Courtenay Ehrenhreutz Jędrzejewiczowa (1885–1967). Nepaisant Vilniaus krašto okupacijos, Vilniaus universitetas autorės straipsnyje priimtas kaip nedaloma Lietuvos istorijos dalis dėl nuoseklios institucinės raidos. Atsižvelgiant į antropologijos mokymą universitete (tuomet pakeitusiame pavadinimą į Vilniaus Stepono Batoro universitetą (1919–1939) įtraukta ir Cezarios asmenybė.

5. Ieva Simonaitytė (1897–1978). Ši asmenybė įtraukta po vykusios diskusijos Lietuvos sociologijos draugijos XV konferencijos metu Klaipėdos universitete kaip reprezentuojanti Mažosios Lietuvos patirtis.

Kiekviena asmenybė vertinama pagal tris aprašytuosius kriterijus.

GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ

Straipsnių rinktinėje „Iš Lietuvos Sociologijos istorijos“ III dalyje (2000) J. V. Udžila Gabrielė Petkevičaitė-Bitė įvardija socialinių aktualijų pradininke. Apžvelgiant jos veiklą matyti, kad ji buvo aktyvi vertinant pagal visus tris kriterijus:

1. *Viešumas*. Gabrielė Petkevičaitė, kilusi iš bajorų šeimos, aktyviai įsitraukė į tautinio lietuvių atgimimo veiklą ir tapo demokratiško inteligentų rato nare (Bleizgienė 2012). Ji rašė straipsnius, knygas, užsiėmė labdaringa veikla. 1905 m. dalyvavo Didžiajame Vilniaus Seime, 1907 m. vadovavo Lietuvos moterų suvažiavimui. 1920–1922 m. – Steigiamojo Seimo atstovė, buvo pirmojo posėdžio pirmininkė. Jai įteikti 1929 m. Gedimino III laipsnio ir 1936 m. I laipsnio ordinarai.

2. *Socialinė teorija, sociologijos žinios*. G. Petkevičaitė skaitė lenkų spaudą, taip susipažino su lenkų rašytojų, kovojusių už moterų teises E. Orzeszkowos ir M. Konopnickos straipsniais. Mokėsi Mintaujos aukštesnėje mergaičių mokykloje, tačiau dėl savo šeiminių situacijos, nuostatų moterų atžvilgiu ir galimai iš dalies dėl sveikatos neturėjo galimybės tęsti studijų universitete, po mokslų grįžusi dirbo namuose su tėvu; baigė bitininkystės mokslus (Daujotytė 2001). Aktyviai dalyvavo intelektualiam gyvenime ir pabrėžė išsilavinimo bei moterų teisių svarbą. 1910 m. G. Petkevičaitė parašė „Apie moterų klausimą“, kuriame kritikavo rinkimų teisę: „Reikia žinoti, jog vienas iš skaudžiausių moterims įstatymų šitaip skamba: „Prie rinkimų (vis tiek ar į viešpatystės dūmą ar į parlamentą, ar šiaip į miesto, arba į valsčiaus valdybą) negalima visųpirm prileisti visokių nusidėjėlių, nepilnamečių, nepilnapročių ir moterų“ (Petkevičaitė 1910: 5), pabrėždama pasaulio moterų kovą už socialinę lygybę. Ji kritikuoja lietuvių rašytojų pasyvumą bei Kauno moterų suvažiavime išryškėjusį nuotolį tarp inteligentų moterų kasdienybės ir kaimo moterų bei darbininkių patiriamą skurdo, smurto,

alkoholizmo ir išnaudojimo. Aprašo teisinę diskriminaciją moterų atžvilgiu. Skatina moteris kovoti už savo teises ir socialinę lygybę: „Laisva moterė – tai laisvas žmogus, pats sau įstatymus tverias, pats sau duoną užsidirbęs! Šių dienų moterų judėjimas – tai skynimas sau kelio prie laisvės! Žodžio laisvės, darbo laisvės, apie savo likimą lėmimo laisvės!“ (Petkevičaitė 1910: 12) G. Petkevičaitė pabrėžia, kad teises reikia išsikovoti organizuotai veikiant ir jungiantis prie politinių partijų kuopomis. Rusijos moterų suvažiavime G. Petkevičaitė skaitė pranešimą „Moterė lietuvė šeimynoje ir draugijoje“. Kaip rašo V. Daujotytė, „jame pateikta pirmoji sociologinė lietuvių moterų gyvenimo ir padėties analizė, argumentuota ir paremta skaičiais“ (Daujotytė 2001: 133).

3. *Sociumo analitikė*. G. Petkevičaitė 1914–1928 m. rašė „Karo metų dienoraštį“. Tai – autobiografiškai subjektyviai aprašytas Lietuvos kaimas ir žmonių likimai karo metu. Analizuoti ir santykiai su kareiviais, motinų situacijų, švietimo klausimai, intraspektyvus karo patyrimas – visa tai suteikia daug informacijos apie tuometę tikrovę (Daujotytė 2001).

JULIJA BENEŠEVIČIŪTĖ-ŽYMANTIENĖ-ŽEMAITĖ

1. *Viešumas*. Ji – pirmoji moteris rašytoja Lietuvoje (Bleizgienė 2012). Dalyvavo 1907 m. Lietuvos I moterų suvažiavime Kaune ir 1908 m. – moterų I suvažiavime Sankt Peterburge. Buvo „Lietuvos žinių“ redaktorė (1913–1915). Jungtinėse Amerikos Valstijose Rinko auksas nukentėjusiesiems nuo karo. 1917 m. įstojo į Lietuvos socialistų sąjungą.

2. *Socialinė teorija, sociologijos žinios*. Sudėtinga nagrinėti Julijos Beneševičiūtės-Žymantienės socialinės teorijos, sociologijos žinias, tačiau kaip rašytoja ji vertinama rašiusi daugiau iš esamos patirties su orientacija į kasdienę moters aplinką. Knygos veikėjai yra pristatomi pabrėžiant lytį ir socialinę padėtį, priskiriant socialinei bendruomenės sanklodai didelę reikšmę. Kita vertus, yra žinoma, kad Žemaitė, P. Višinskio prašyta, parašė etnografinių rašinių – „Mūsų troba“, „Mūsų klėtis“, „Vienkiemis“, „Soda“, „Dvaras“ ir kitų, aprašė šventes ir jų papročius – Kūčias, Kalėdas, Užgavėnes ir kitas šventes (Daujotytė 2001: 91).

3. *Sociumo analitikė*. Žemaitė amžininkų laikyta kaimo ir kaimo žmonių kasdienės gyvenimo patirties atpasakotoja, vadinamoji „liaudies“ kūrėja (Bleizgienė 2012). Jos kūrybos savitumas ne itin vertintas, o raštų temos apie moterų ir vaikų privatų gyvenimą atsietos nuo miesto ir aukštosios kultūros, veikusios tarpukario Kaune. Tuo pat metu jos asmens biografijoje – o ji kilusi iš bajorų luomo ir susituokusi su buvusiu baudžiauninku – kėlė tam tikrą aplinkos konfliktą. Dalis tarpukario kultūros veikėjų aprašė jos savitumą ir išsilavinimą, o kaimo aplinkoje Julija Beneševičiūtė nepaisant apsirengimo išsiskyrė iš aplinkinių. Kūrinuose, rašytuose realistine maniera, ji aprašė nekintančių kaimo bendruomenės normų viršenybę modernizme besiformuojančiai individualiai asmens etikai.

STEFANIJA PALIULYTĖ-LADIGIENĖ

1. *Viešumas*. Ji – Lietuvos ateitininkė, valstybės veikėja, 1992 m. rugsėjo 22 d. apdovanota Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi (po mirties), taip pat 1993 m. sausio 12 d. už žydų gelbėjimą Holokausto metu jai (po mirties) įteiktas Pasaulio tautų teisuolio vardas.

2. *Socialinė teorija, sociologijos žinios*. Buvo labai išsilavinusi, nors konkrečių žinių apie sociologijos žinias rasti sudėtinga. Baigė pradinę mokyklą, vėliau keturklasę mokyklą Biržuose, tuo metu jau priklausė ateitininkams, minėjo, kad madingiausios šnekos susirinkimuose buvo apie Darvino teoriją ir socializmą (Skrupskelis 2010: 117).

Pirmojo pasaulinio karo metais dvejus metus mokėsi Peterburgo gimnazijoje, vėliau metus Tambovo „Žiburio“ gimnazijoje. Lankė vaidybos, plastikos, muzikos, kalbų kursus. Po karo Lietuvoje lankė lietuvių ir prancūzų kalbos kursus, dirbdama Žemės ūkio ministerijoje. 1922 m. stažavosi Šveicarijoje. 1925 m. įstojo į Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą, klausė prof. S. Šalkauskio ir J. Ereto vedamų paskaitų (Baškienė 2022). Domėjosi socialiniais mokslais.

3. *Sociumo analitikė*. Aktyviai dalyvavo politinėje katalikiškoje organizacinėje veikloje kaip ateitininkė, Ateitininkų draugijos narė, dar nuo mokyklos metų (dėl katalikiškos veiklos 1946 m. buvo ištremta 10 metų į lagerį). Viena iš ateitininkų veiklos barų buvo moterų veikla. S. Paliulytė-Ladigienė dalyvavo draugovės „Giedra“ (įsteigta 1927 m.) veikloje. Draugovė vystė moters idealą, „pabrėždavo moterišką tematiką ir rūpindavosi tradiciniu, nors ir idealizuotu, moters vaidmeniu“ (Skrupskelis, 2010: 454). Taip pat S. Paliulytė buvo viena pirmųjų katalikiško mėnesio žurnalo „Naujoji vaidilutė“ redaktorė.

Ateitininkų draugijoje buvo propaguojamos krikščioniškojo feminizmo vertybės. Stefanija kaip aktyvi ateitininkė dalyvavo diskusijose apie moters vaidmenį, padėtį, teises. Percituojant S. Paliulytę, moters „specialus paskyrimas eina iš nuoširdaus intuityviško įžvelgimo į tikrą asmenybės vieningumą“ (Skrupskelis 2010: 744), kritikuojant per didelį susitelkimą į išvaizdą ar atsiribojimą nuo rūpesčio šeima. Svarbus jos veiklos akcentas yra ir tas, kad ji skaitė paskaitas tema „Moters gražumas ir teisėtas noras patikti“.

CEZARIA BAUDOUIN DE COURTENAY EHRENKREUTZ JĘDRZEJEWICZOWA

Jos darbo metu Stepono Batoro universitetas veikė Lenkijos okupuotame Vilniuje, todėl universiteto veikla vystėsi pagal lenkiškas tradicijas. Cezaria Baudouin de Courtenay buvo lenkų tautybės, gimusi Tartu ir dėl tėvų profesijos (akademinių darbų) migravo po Rusijos imperiją (Piller 2012). Antrojo pasaulinio karo metais dirbo Palestinoje. Aktyviai užsiėmė akademinė veikla. Nuo 1947 m. apsistojusi Londone (Perzycka, Czubińska 2020), tapo Lenkijos universiteto užsienyje Etnografijos katedros vedėja, vėliau – rektore.

1. *Viešumas*. Ji – pirmoji antropologijos profesorė moteris Varšuvos universitete.

2. *Socialinė teorija, sociologijos žinios*. Cezaria Baudouin buvo labai išsilavinusių tėvų dukra, todėl aktyviai siekė mokslo. 1906 m. baigė Sankt Peterburgo gimnaziją, o 1910 m. Sankt Peterburgo universitetą. Susituokė, keliavo, po skyrybų grįžusi į Lenkiją tyrinėjo lingvistiką ir folklorą. 1920 m. dėl antros santuokos – su Stefanu Ehrenkreutzu – atsikraustė į Vilnių, kur Stefanus buvo paskirtas teisės istorijos profesoriumi Vilniaus Stepono Batoro universitete. Cezaria 1922 m. pasiekė habilitaciją, bet dėl savo lyties negavo profesūros universitete. Dėl šios priežasties susitelkė į antropologijos centro ir muziejaus įkūrimą Vilniuje, parašė tris monografijas apie struktūrinę antropologiją, metodus ir folklorą (Piller 2012). Buvo paskirta etnologijos profesore be balsavimo teisės fakultete. Buvo aktyvi ir produktyvi akademiname darbe, tačiau kaltinta nepotizmu. 1935 m. išsikėlė į Varšuvą, kur dirbo Varšuvos universitete. Po Vokietijos invazijos pasitraukė į užsienį.

3. *Sociumo analitikė*. Cezaria profesionaliai tyrinėjo ir analizavo Lenkijos kultūrą. Paskatino struktūralizmo įtaką Lenkijos etnografijai, įtraukė fenomenologiją. Atliko lauko tyrimus.

IEVA SIMONAITYTĖ

1. *Viešumas*. Ji – Lietuvos rašytoja, daugiausia rašiusi apie Mažosios Lietuvos krašto lietuvius ir patirtį, vykstant germanizacijai. 1935 m. jai įteikta Lietuvos valstybinė literatūros premija už knygą „Aukštųjų Šimonių likimas“ (ji buvo pirmoji šios naujai įsteigtos premijos laureatė), 1958 m. gavo LTSR valstybinę premiją. Nuo 1987 m. įsteigta ir teikiama Ievos Simonaitytės vardo literatūrinė premija.

2. *Socialinė teorija, sociologijos žinios*. Sunku vertinti socialines žinias. Dėl asmeninių gyvenimo aplinkybių ji nelankė mokyklos, mokėsi savarankiškai, nestudijavo, vertėsi siuvėjos amatu, vėliau dirbo įvairius kitus darbus, rašė. Paauglystėje bendravo su liuteronu kunigu humanistu Emiliu Bleiveisu, kuris pastebėjo rašytojos gabumus. 1935 m. ji išleido pirmąją knygą „Aukštųjų Šimonių likimas“, kurioje nagrinėjo kelių kartų gyvenimą Mažojoje Lietuvoje vykstant germanizacijos procesui. Kaip teigia V. Daujotytė, „I. Simonaitytė nerašė istorinio romano, „nelindo į istorijos knygas“, ji rašė giminės likimo istoriją, kaip Mažosios Lietuvos lemtį. <...> Savo žinojimą I. Simonaitytė jautėsi perėmusi iš senų žmonių pasakojimų“ (Daujotytė 2001: 322). Kaip ir Julija Beneševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė, I. Simonaitytė rašė iš tiesioginio patyrimo, pažinimo, girdėtų pasakojimų. Aprašė tradicijas, etnografinius lietuvininkų papročius.

3. *Sociumo analizė*. Kadangi augdama neturėjo pastovios gyvenamosios vietos, su motina dažnai kraustydavosi pas gimines. Tai sukūrė tam tikrą specifinį vietinės kultūros pažinimą. Dėl šeiminių situacijos – nesant tėvui ir materialiam turtui – knygoje jautriai nagrinėjo moters situaciją, moters ir vyro santykį. V. Daujotytės manymu, „remdamasi realistine stilistika, akcentuodama socialumą, rašytoja aiškiai brėžė linijas tarp moterų-ūkininkių ir tarnaičių, bedalių“ (Daujotytė 2001: 333). Rašytoja yra gerai susipažinusi su socialiniais, socioekonominiais skirtumais ir jų poveikiu privačiam gyvenimui. Rašydama autobiografinius kūrinius, išsamiai aprašo savo asmeninę patirtį, naudoja tam tikrus pasakų siužeto motyvus – apie nusikriaustą našlaitę.

DISKUSIJA IR IŠVADOS

Sociologijos mokslui vystantis ir plečiant veiklos lauką, atsirandanti viešosios sociologijos koncepcija skatina vidines diskusijas sociologų bendruomenėje apie tai, kas galėtų būti apibrėžiama kaip sociologija. Socialinis angažuotumas, egzistuojančios kultūrinės situacijos kvestionavimas ir kova už socialines teises yra pilietinė socialinė veikla, kuri nėra tapati profesionaliai sociologijai. Sociologijos teorijos taikymas ir sociologinės žinios analizuojant visuomenę yra vienas iš kriterijų atskiriant socialinį aktyvizmą nuo sociologinio žinojimo paremtos visuomenės kritikos.

Dėl istorinių aplinkybių Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pirmojoje pusėje moterų sociologijų paieška yra problemiška dėl įvairių aplinkybių: akademinų galimybių stoka, nusistovėjusios kultūrinės nuostatos moters ir vyro vaidmenų atžvilgiu, įtemptas Rusijos imperijos santykis su naujaisiais socialiniais mokslais. Prasidėjęs moterų judėjimas už savo teises įtraukia specifinius sociumo analizės metodus, kurie pagrindė balsavimo teisės ir lygiaverčių sąlygų studijuoti bei dirbti būtinumą. Jau tarpukario Lietuvoje įsteigus Lietuvos universitetą, jame sudaromos sąlygos mokytis sociologiją, tačiau sociologija yra dar mažai profesionalizuota.

Viena iš problemų ieškant pirmosios sociologės moters Lietuvoje yra menkas moterų profesinės išraiškos ir konkretaus įgyto išsilavinimo bei žinių įvertinimas. V. Daujotytės

knygoje „Parašyta moterų“ (2001), R. Baškienės „Moterys istorijos verpetuose: valdovės, menininkės, mokslininkės, mistikės, herojės, lėmusios miesto ir pasaulio istoriją“ (2022) ar V. Jurėnienės „Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje–XX amžiaus pirmojoje pusėje“ (2006) moterų veikla aprašoma įtraukiant jų privataus gyvenimo patirtis ir pasirinkimus, o tokia aprėptis grindžiama istorinėmis visuomenės vystymosi aplinkybėmis, kurios lėmė itin ribotas moters profesines ir akademinės galimybes. Tokia prieiga skatina tam tikrą moters asmenybės idealizavimą išskiriant charakterio bruožus ir įgimtas būdo savybes, kurios galimai kompensuoja profesinio žinojimo ir išsilavinimo spragas.

Išnagrinėjus Lietuvos situaciją ir pritaikius kiek modifikuotą P. M. Lengermann ir G. Niebrugge metodą bei atsižvelgus į institucionalizuotos pozicijos universitete turėjimą ir akademinę veiklą, pirmąja sociologe moterimi Lietuvoje būtų galima laikyti profesorę Ceza-ria-ą Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz Jędrzejewiczowa, 1927–1935 metais dirbusią Ste-pano Batoro universitete Vilniuje.

Netaikant akademinės veiklos kriterijaus, į moters sociologės pirmtakės statusą taip pat galėtų pretenduoti Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Julija Beneševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė, Ste-fanija Paliulytė-Ladigienė ir Ieva Simonaitytė.

Gauta 2024 04 12
Priimta 2024 05 20

Literatūra

1. Akmenytė-Ruzgienė, V. (naujausi pakeitimai 2022-07-04). LADIGIENĖ Stefanija (1901–1967). Seimas Lietuvos Respublikoje (1920–1940). Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37287&p_k=1&p_t=158599
2. Bairašauskaitė, T.; Medišauskienė, Z.; Miknys, R. 2011. *Lietuvos istorija T. 8, d. 1: Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*. Lietuvos istorijos institutas.
3. Baškienė, R. 2022. *Moterys istorijos verpetuose: valdovės, menininkės, mokslininkės, mistikės, herojės, lėmusios miesto ir pasaulio istoriją*. Vilnius: Alma littera.
4. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz, C. 1934. *Ze Studiów nad Obrzędami Weselnymi Ludu Polskiego*. Wilno: Nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie.
5. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa, C. 2005. *Łańcuch Tradycji. Teksty Wybrane*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
6. Bleizgienė, R. 2012. *Privati tyla, vieši balsai: moterų tapatybės kaita XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
7. Burawoy, M. 2004. ‘Public Sociologies: Contradictions, Dilemmas, and Possibilities’, *Social Forces* 82(4): 1603–1618.
8. Calhoun, C. 2005. ‘The Promise of Public Sociology’, *British Journal of Sociology* 56(3): 355–363.
9. Dagytė, I. 1999. „Mokslo sociologijos istorinė retrospektyva ir jos ataudai Lietuvoje“, iš *Lietuvos socio-logijos istorijos. Kn. 2 / atsakingoji redaktorė ir sudarytoja A. Vosyliūtė* (pp. 180–198). Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
10. Daujotytė-Pakerienė, V. 2001. *Parašyta moterų*. Vilnius: Alma littera.
11. Deflem, M. 2005. ‘Public Sociology, Hot Dogs, Apple Pie, and Chevrolet’, *The Journal of Public and Professional Sociology* 1(1): 4.
12. Gaidys, V.; Tureikytė, D. 1997. „Visuomeninės nuomonės tyrimai“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1(1): 115–124. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/SocMintVei.1997.1.6607>
13. Gaidys, V.; Tureikytė, D. 2015. „Visuomenės nuomonės tyrimai Lietuvos istorinio lūžio laikotarpiu“. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 13.
14. Genzelis, B. 1999. „Petras Leonas ir sociologijos mokslų užuomazgos Lietuvoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 5(3): 89–95. DOI:10.15388/SocMintVei.1999.3.6970.
15. Jakulevičius, A. 2005. „Teologijos-filosofijos fakultetas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 m.“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis* 26: 183–215.
16. Jurėnienė, V. 2006. „Darbo rinka ir moterys tarpukario Lietuvoje“, *Lyčių studijos ir tyrimai*, 28–37.

17. Jurėnienė, V. 2006. *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje–XX amžiaus pirmojoje pusėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
18. Kraniauskas, L. 2000. „Lietuvos sociologijos istorijos bruožai (I)“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* (3–4): 105–121.
19. Kraniauskas, L. 2001. „Lietuvos sociologijos istorijos bruožai (II)[tęsinys]“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* (3–4): 5–23.
20. Lengermann, P. M.; Niebrugge, G. 2006. *The Women Founders: Sociology and Social Theory 1830–1930, A Text/Reader*. Waveland Press.
21. Leonavičius, V. „Sociologijos mokslas Lietuvoje“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/sociologijos-mokslas-lietuvoje/>
22. Leonavičius, V. 2002. „Sociologijos diskursas ir sociologijos studijos Lietuvos aukštosiose mokyklose“, *Filosofija. Sociologija* (1): 24–29.
23. Lipiec, A. *Cezaria Jędrzejewiczowa – Pierwsza Polka na Stanowisku Rektora, Założycielka Warszawskiej Etnologii*. Instytut de Republica. Prieiga per internetą: https://iderepublica.pl/znani-nieznani/indeks/cezaria-jedrzejewiczowa/#_
24. Mačiulis, D. 2009. „Apie dvi propagandines kampanijas XX a. tarpukario Lietuvoje“, *Inter-studia humanitatis* 9: 119–138.
25. Matulionis, A. V. 2003. „Socialiniai tyrimai Lietuvoje: dabartis ir perspektyvos“, *Filosofija. Sociologija* 14(2): 4–8.
26. Matulionis, A. 2011. „Lietuvos Sociologinių centrų formavimasis ir raida“, *Šiuolaikinis mokslas visuomenei. Lietuvos mokslo sektorių apžvalgos. Humanitariniai ir socialiniai mokslai*, II tomas. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija.
27. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/gabriele-petkevicaite-bite/>
28. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, Ieva Simonaitytė. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/ieva-simonaityte/>
29. Mucha, J. 2012. ‘On the Sociology of Women and Women in Sociology’, *Studia Humanistyczne AGH* 11(2): 35–44.
30. Nisbet, R. A. 2000. Sociologijos tradicija. Vilnius: Pradai, 89–157.
31. Perzycka, E.; Czubińska, G. 2020. ‘Academic Education of Poles Abroad. Tradition and New Challenges on the 80th Anniversary of PUNO’, *Dyskursy Młodych Andragogów* 21: 143–153.
32. Petkevičaitė, G. 1910. *Apie moterų klausimą*. Vilnius: M. Kuktos spaustuvė, 3–15.
33. Piller, I. 2012. ‘Strange Academic Women’, in *Language on the Move*. Prieiga per internetą: <https://www.languageonthemove.com/strange-academic-women/>
34. Poviliūnas, A. 2009. „Viešojo sociologija Lietuvoje: pro et contra“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2(25): 53–61.
35. Romero, M. 2020. ‘Sociology Engaged in Social Justice’, *American Sociological Review* 85(1): 1–30.
36. Skrupskelis, K. 2010. „Ateities draugai: ateitininkų istorija (iki 1940 m.)“, *Naujasis Židinys-Aidai*.
37. Trimikliniotis, N. 2020. ‘Public Sociology, Social Justice and Struggles in the Era of Austerity-and-crisis’, *International Social Work* 63(1): 5–17.
38. Vanagas, V. *Žemaitė*. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/zemaitė/>
39. Veilentienė, A. 2011. „Universiteto autonomija Lietuvoje 1922–1940 metais“, *Parliamentary Studies* (11): 105–133.
40. Vosyliūtė, A. 1996. *Iš Lietuvos sociologijos istorijos*. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
41. Winclawski, W. 2011. *Słownik Biograficzny Socjologii Polskiej*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
42. Zamojska, D. 2011. „Cezaria Anna Baudouin de Courtenay-Vasmer-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa (1885–1967)“, *Nauka i Szkolnictwo Wyższe* 2(38): 15–25. Prieiga per internetą: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/nsw/article/view/3245> (žiūrėta 2024 04 11).

AGOTA VAITKIENĖ

The Method of Searching for the First Female Sociologist in Lithuania, its Application and Possible Examples of Female Pioneers of Sociology

Summary

When developing research on the history of sociology in Lithuania, it is relevant to include the aspect of gender. The Lithuanian history of the first half of the 20th century is dominated by male surnames, therefore, after describing the historical context and including clear criteria, the method of searching for the first female sociologist in Lithuania is formed and applied, and thus possible examples of the female predecessors of sociology are singled out. After the 2004 Burawoy-inspired discussions of public sociology, there was an opportunity to expand the concept of the science of sociology. By critically analysing the available data, five personalities were suggested (Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (1861–1943), Julija Beneševičiūtė-Žymantienė (1845–1921), Stefanija Paliulytė-Ladigienė (1901–1967), Cezaria Baudouin de Courtenay Ehrenhreutz Jędrzejewiczowa (1885–1967) and Ieva Simonaitytė (1897–1978)), whose activities could be related to the field of sociology and who could be classified as female pioneers of Lithuanian sociology.

Keywords: history of sociology, public sociology, gender studies